

CLASICI
ROMANI

MIHAI EMINESCU

Proză

Andreas
PRINT

CUPRINS

I. Din manuscrise	5
1. Geniu pustiu	7
3. Umbra mea	105
II. Din periodice	111
2. Sărmanul Dionis	113
4. La Aniversară	159
5. Cezara	165
6. Moartea Cezarei	199
7. Visul unei nopți de iarnă	203

CLASICI
ROMÂNII

Din manuscrise

GENIU PUSTIU ¹

I. Tasso-n Scoția

Dumas² zice că romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vieții. Priviți reversul aurit a unei monede calpe, ascultați cântecul absurd al unei zile care n-a avut pretențiunea de-a face mai mult zgomot în lume decât celelalte în genere, extrageți din astea poezia ce poate exista în ele și iați romanul.

Printr-o claie prăfuită de cărți vechi (am o predilecțiune pentru vechituri), am dat peste un volum mai nou: *Novele cu șase gravuri*. Deschid și dau de istoria unui rege al Scoției care era să devină prada morții din cauza unui cap de mort îmbălsămat. Închipuiți-vă însă că pe cine l-a pus litograful să figureze în gravuri ca rege al Scoției? Pe Tasso!³ Lesne de explicat: Economia. Am scos într-adins portretul lui Tasso spre-a-l compara. Era el, trăsură cu trăsură. Ce coincidențe bizare pe fața pământului, îmi zisei zâmbind prin visarea mea. Putea-s-ar oare întâmpla unui Tasso o istorie asemenea celeia ce-o citeam?... Uitasem însă că tot ce nu e posibil obiectiv e cu puțință în mintea noastră și că, în urmă, toate câte vedem, auzim, cugetăm, judecăm nu sunt decât creațiuni prea

¹ „Geniu Pustiu “ este un fragment de roman, rămas neterminat, singurul scris de Mihai Eminescu și publicat postum, la Editura Minerva, de Ilarie Chendi în anul 1904 (*n.red.*)

² Alexandre Dumas-fiul (1824-1895), autorul romanului „Dama cu camelii”, fiul celebrului romancier Alexandre Dumas (*n.red.*)

³ Torquato Tasso (1544-1595), poet italian (*n.red.*)

arbitrare ale propriei noastre subiectivități, iar nu lucruri reale. Viața-i vis.

Era o noapte tristă. Ploaia cădea mărunță pe stradele nepavate ale Bucureștilor, ce se trăgeau strâmte și noroioase prin noianul de case mici și rău zidite, din care constă partea cea mai mare a așa-numitei Capitale a României. Tropăiai prin bălțile de noroi ce te împroșcau cu apa lor cea hleioasă îndată ce aveai cutezarea de-a pune piciorul c-un pas înainte. De prin cârciumi și prăvălii pătrundea prin ferestrele mari și nespălate o lumină murdară, mai slăbită încă prin stropii de ploaie ce inundase sticlele. Din când în când treceai pe lângă vreo fereastră cu perdelele roșii, unde în semiîntuneric se zărea câte o femeie... Pe ici, pe colea vedeam pe câte-un romanțios, ce trecea fluierând, sau câte-un om beat, care ndată ce chiuia răgușit lângă ferestrele prostituțiunii, femeia spoită ce sta în sticlă aprindea un chibrit spre-a-și arăta fața sa unsă din gros și sânul său veșted și gol – poate ultimul mijloc de-a sufoca dorințe murdare în piepturi stârpite și pustii-te de corupțiune și beție. Bețivul intra, semiîntunericul devenea întuneric și amurgul gândirilor se prefăcea într-o miază-noapte de plumb când gândeam că și acela se numește om, și aceea femeie. Trebuie să scuzi – trei sferturi ale lumii e așa – și dintr-al patrulea – Dumnezeu, ce puține-s caracterele acelea care merită a se numi omenești.

Prin ușa unei cârciumi deschise auzii țârlăiturile unor coarde false, pe care le schingiuia sub arcușul său cel aspru și cu degetele-i uscate un biet copil de țigan, și-n preajma lui sărea de rumpea pământul o muiere-n doi peri și un țigan rupt și lung, cu picioarele goale băgate în niște papuci largi și umpluți cu paie. O veselie grotescă, urâtă se desemna pe fețele amândurora.

Alături era o cafenea. Ploaia și frigul, ce mă pătrunsese, mă siliră să intru-n ea. Mirosul tutunului, eternul trictrac al jucătorilor de domino făcea un efect deosebit asupra simțurilor mele amețite de ploaie și de frig. Orologiul, fidel interpret al bătrânului timp, sună de 12 ori în limba sa metalică, spre-a da lumii, ce nu-l asculta, seama că se scursese și a 12 oră a miezului nopții. P-ici, pe coala pe lângă mese se zăreau câte-o grupă de jucători de cărți cu părul în dezordine, ținând cărțile într-o mână ce tremura, plesnind din degete cu cealaltă înainte de-a bate, tăcuți, cu ochii fițiși, mișcându-și și mușcându-și buzele fără-a zice o vorbă și trăgând din când în când cu sorbituri zgomotoase câte-o gură din cafeaua sau berea ce le sta dinainte... semn de triumf!

Un june aplecat asupra unui biliard scria cu creta pe pânura verde vorba Ilma. Cugetam că e din vița lui Arpad și că și-o fi scoțând din rezervorul memoriei sale vreun dulce nume de iubită sau vreun ideal unguresc din romanele lui Mauriciu Jokay.¹ Nu m-am mai ocupat mai mult de figura acestui tânăr, suspinător poate, ci am început a răsfoi prin ziare streine, unele reviste literare, artistice etc. (Ale noastre nici nu au, nici nu vor a revedea ceva în privința asta.)

Junele meu se apropie de mine.

– După d-ta, mă rog, șopti el înclinându-se.

Accent curat românesc – nu e ungur.

– Poftim, zisei, întinzându-i ziarul și surprins de interesul ce-mi insuflă îndată ce ridicai ochii.

Un om pe care-l cunoșteam fără a-l cunoaște, una din acele figuri ce ți se pare că ai mai văzut-o vreodată-n viață, fără s-o fi văzut niciodată, fenomen ce se poate explica numai prin presupunerea unei afinități sufletești. Începui a-l obser-

¹ Jókai Mór (1825-1904) romancier maghiar (*n.red.*)

va cu comoditate. Era frumos – de-o frumusețe demonică. Asupra feței sale palide, musculoase, expresive se ridica o frunte senină și rece ca cugetarea unui filosof. Iar asupra frunții se zburlea cu o genialitate sălbatică părul său negru-strălucit, ce cădea pe niște umeri compacti și bine făcuți. Ochii săi mari, căprii, ardeau ca un foc negru sub niște mari sprâncene stufoase și îmbinate, iar buzele strâns lipite, vinete, erau de-o asprime rară. Ai fi crezut că e un poet ateu, unul din acei îngeri căzuți, un Satan, nu cum și-l închipuiesc pictorii: zbârcit, hidos, urâcios, ci un Satan frumos, de-o frumusețe strălucită, un Satan mândru de cădere, pe-a cărui frunte Dumnezeu a scris geniul, și iadul îndărătnicia, un Satan dumnezeiesc care, trezit în cer, a sorbit din Lumina cea mai sântă, și-a îmbătat ochii cu idealele cele mai sublime, și-a muiat sufletul în visurile cele mai dragi, pentru ca în urmă, căzut pe pământ, să nu-i rămână decât decepțiunea și tristețea, gravată în jurul buzelor, că nu mai e în cer. Repede umflare a nărilor și vioaia sclipire a ochilor lui semnala o inimă din cele bune, un caracter pasionat. Talia sa subțire, fină, și mâna sa albă cu degete lungi și aristocrate semăna cu toate astea a avea o putere de fier. Toată expresiunea în sine era d-o putere generoasă, deși infernală.

Luă un ziar românesc. La pagina anunțurilor citi cu o semivoce sarcastică: Opera italiană... *Ughenoții*.

– Ai vrea să fie română? zisei indiferent.

– Se-nțelege. N-am putea avea o muzică... mai dulce și mai frumoasă, ca cea italiană?

– Nu ești venit de mult.

– Nu.

– Înțeleg, zisei.

– De ce?

– Oamenii noștri, zic eu, sunt de-un cosmopolitism sec,

amar, sceptic – ba și mai mult: au frumosul obicei de-a iubi orice-i străin, d-a urî tot ce-i românesc. Noi am rupt-o cu trecutul fie ca limbă, fie ca idee, fie ca mod de-a privi și a cugeta; căci altfel n-am putea trece în ochii Europei de națiune civilizată.

– Și... oare sunteți aceea de ce vreți să treceți?

– Hm... nu ești de aici... cum se vede.

– Nu.

– A... altceva...

– Ei bine, s-o știi de la mine că nimeni nu caută aicea de-a fi aceea de ce trece. Vezi la noi istorici ce nu cunosc istoria, literați și jurnaliști ce nu știu a scrie, actori ce nu știu a juca, miniștri ce nu știu a governa, financieri ce nu știu a calcula, și de aceea atâtea hârtie mâzgălită fără niciun folos, de-aceea atâtea țipete bestiale care umplu atmosfera teatrului, de-aceea atâtea schimbări de ministeriu, de-aceea atâtea falimente. Vei afla mai lesne oameni ce pun la vot existența lui Dumnezeu, decât suflete înamorate în limba și datinele străbunilor lor, decât inimi care să iubească caracteristica cea expresivă a poporului nostru, minți ocupate cu chestiunile de viață ale acestui popor, căruia îi scriem pe spete toate fantasmagoriile falsei noastre civilizațiuni.

Divorțul și adulteriu umbliă cu fețele bolnăvicioase, spoite din gros, măști vii, pe stradele noastre: zâmbind femeilor le stârpește, zâmbind bărbaților îi usucă și cu toate astea noi le dăm serbări și le sacrificăm nopțile iernilor noastre, ne cheltuim tinerețea, care-ar trebui să aparțină lucrului spre realizarea acelor ideale spre care țintește omenirea toată, și familiei... Femeia poporului nostru nu lucrează... *are cu ce trăi*; bărbatul nu lucrează, căci n-are la ce lucra – toate fabricile din lume concură cu mizerabila sa meserie. Cât despre inteligența noastră – o generațiune de amployați... de semidocti... oameni care calculează cam peste câți ani or veni ei la

putere... inteligență falsă, care cunoaște mai bine istoria Franței decât pe-aceea a României – fiii unor oameni veniți din toate unghiurile pământului, căci adevărații copii de român încă n-au ajuns să învețe carte: oameni în fine care au făptură și caracter de la tații greci, bulgari și numai numele de la mumă – de la dizgrațiata Românie. Și încă dacă și-ar fi câștigat prin ceva dreptul de-a se numi români; dar nu. Ei își urăsc țara lor mai rău și mai cumplit decât streinii. O privesc ca un exil, ca o supărătoare condițiune a existenței lor... ei sunt... cum o spun înșii, români de naștere, francezi în inimă – și dacă Franța le-ar procura semidoctilor noștri avantajele pe care li le dă nefericita lor patrie – ei ar fi emigrat de mult... cu toții!

Pre legea mea, urmași, ștergându-mi sudoarea, arată-mi un om care să scrie romanul Mizeriilor acestei generațiuni, și acel om va cădea ca o bombă în mijlocul pustiitei noastre inteligențe, va fi un semizeu pentru mine, un mântuitor poate pentru țara lui.

– Schimbați opiniunea publică, dați-i o altă direcțiune, răscoliți geniul național – spiritul propriu și caracteristic al poporului din adâncurile în care doarme –, faceți o uriașă reacțiune morală, o revoluțiune de idei, în care ideea *românesc* să fie mai mare decât uman, genial, frumos, în fine, fiți români, români și iar români, zise el încet și răgușit.

– Cine s-o facă asta? Nu sunt toți astfel? Nu sunt toți numai receptivi – francezi, italieni, spanioli, tot – numai români nu?

– O! Nu trebuie oameni mulți pentru asta... Spiritul public este fapta puținor oameni. O singură frunte unsă cu mirul lui Dumnezeu e în stare să forme din oceanul cugetărilor omenești o singură volbură gigantică, care să se-nalțe din fundul abisului mării până sus în nourii gânditori din cerul

luceafărului ce se numește geniu... Arătați-le iasma viitorului și se vor speria de el... Arătați-le unde-ar ajunge de-ar urma tot astfel și se vor întoarce... Dar în fine – adaoase el c-un surâs sceptic – de ce să cercăm noi a ridica generațiunea cu umărul? Tot ce se-ntâmplă pe lume rezultă. De-o fi ca ei să se stingă, se vor stinge și cu noi și fără de noi – de nu, nu.

– Cosmopolit? adaoase el încet, hm! cosmopolit sunt și eu; aș vrea ca omenirea să fie ca prisma, una singură, strălucită, pătrunsă de lumină, care are însă atâtea culori. O prismă cu mii de culori, un curcubeu cu mii de nuanțe. Națiunile nu sunt decât nuanțele prismatice ale Omenirii, și deosebirea dintre ele e atât de naturală, atât de explicabilă, cum putem explica din împrejurări anume diferența dintre individ și individ. Faceți ca toate aceste culori să fie egal de strălucite, egal de poleite, egal de favorizate de Lumina ce le formează și fără care ele ar fi pierdute în nimicul existenței – căci în întunericul nedreptății și barbariei toate națiunile își sunt egale în abrutizare, în îndobitocire, în fanatism, în vulgaritate; ci când Lumina abia se reflectă în ele, ea formează culori prismatice. Sufletul omului e ca un val – sufletul unei națiuni ca un ocean. Când vântul cu aripi tulburi și noaptea cu aeru-i brun și cu nourii suri domnește asupra mării și a valurilor ei – ea doarme monotonă și întunecată în fundul ei care murmură fără înțeles; pe când dacă, în senina și albastra împărăție a cerului înflorește Lumina ca o floare de foc – fiecare val reflectă în fruntea sa un soare – iar marea împrumută de la cer culoarea sa, seninul geniului său – și le reflectă în visul său cel adânc și luciu. Când națiunea e-n întuneric, ea doarme-n adâncimile geniului și-a puterilor sale neștiute și tace, iar când Libertatea, civilizațiunea plutesc asupra-i – oamenii superiori se ridică spre a-l reflecta în frunțile lor și a-l arunca apoi în raze lungi adâncimilor poporului – astfel încât în sânul mării întregi se face o zi senină, se răsfrânge în

adâncul ei cerul. Poeții, filosofii unei națiuni presupun în cântec și cuget înălțimile cerului și le comunică națiunilor respective. Dar sunt nouri care, întunecând cerul, întunecă pământul. O, nourii-regi ai pământului vor mâna totdeauna tunetele-lor-rezbele asupra popoarelor de valuri; cu toate că acei nori nu sunt alta decât însăși respiraarea ghețoasă și întunecată a valurilor nenorocite. Nourii tună, fulgeră și acopăr cu o perdea de fier Soarele aurit, și până ce vor fi ei tirani asupra frunților de valuri, până ce întunericul ce-l aruncă ei prin umbra lor cea mare va pătrunde sufletul adânc al mării c-o noapte rece și tăcută, până atuncea Lumea lui Dumnezeu va fi nenorocită.

Cei mai nalți și mai veninoși nori sunt monarhii.

Cei după ei asemenea de veninoși sunt diplomații.

Trăsnetele lor cu care ruină, seacă,ucid popoare întregi sunt răzbelele.

Sfârâmați monarhii! Nimiciți servii lor cei mai linși, diplomații; desființați răzbelul și nu chemați certele popoarelor decât înaintea Tribunalului popoarelor și atunci Cosmopolitismul cel mai fericit va încălzi pământul cu razele sale de pace și de bine.

Judecata acestui june – cam bizară – mă interesa mult și sorbeam, ca să zic așa, vorbele șoptite de buzele sale subțiri și palide. Fața sa devenea din ce în ce mai profundă și mai expresivă și luă un aspect fantastic. Mă lăsam târât de râul lin al cugetărilor sale într-o nemargine de vise.

– Nu crede, zise, că cosmopolitismul cum îl voi eu nu-și are adepții săi fierbinți.

Deodată cu aceste vorbe, el scoase din buzunarul de pe piept al gherocului un mic jurnal litografiat în nordul Germaniei. Ieșit dintr-o litografie secretă, de sub mâna unor juni apostoli ai Libertății adevărate, ai Cosmopolitismului